

УДК 316.776.23:81'42

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2023-95-5>

СУЧАСНИЙ ДИСКУРС ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Царьова Ірина Валеріївна,

доктор філологічних наук, доцент,

професор кафедри українознавства та іноземних мов

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

tsarevasgd@ukr.net

orcid.org/0000-0002-1939-7912

Мета статті полягає у визначенні лінгвокогнітивних, психолінгвістичних аспектів сучасного дискурсу інформаційної війни.

Методи. Достовірність отримання результатів і висновків забезпечило використання методів: *функційно-стилістичного методу* (для виокремлення змістово-конструктивних елементів у структурі текстів інформаційної війни); *семантико-диференційного аналізу* (для простеження змін, розрізнення семантики мовних одиниць).

Результати. Аналіз змістового аспекту наративів є важливим інструментом для прийняття рішень та формування стратегій після вторгнення країни-агресора. Вивчення наративів дозволяє виявити сильні та слабкі сторони різних підходів та методів і сформулювати рекомендації для досягнення успіху в подальшому відновленні та захисті територіального суверенітету України. Висвітлення правдивої картини інформації в мас-медіа змінює уявлення суспільства та допомагає сформувати підтримку для контрзаходів.

Висновки. Превалювання позитивізму на внутрішньому й зовнішньому інформаційному полі України має складний характер і часто залежить від політичних інтересів та контексту. Позитивізм простежено в медіамовних кліше, наративах, зокрема опис України як сильного супротивника, надійного партнера, прихильника демократичних цінностей. Негативізм виявлено в передачі антиросійських наративів, при зображенні країни-терориста.

Ключові слова: дискурс, інформаційна війна, медіамовні кліше, наративи.

INFORMATION WAR MODERN DISCOURSE

Tsareva Iryna Valeriivna,

Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,

Professor at the Ukrainian Studies and Foreign

Languages Department

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

tsarevasgd@ukr.net

orcid.org/0000-0002-1939-7912

The article **purpose** is to identify the linguistic, cognitive, and psycholinguistic aspects of the information war modern discourse.

Methods. The results reliability and conclusions was ensured by the use of the following methods: functional and stylistic method (to identify the semantic and constructive elements in the structure information war texts); semantic and differential analysis (to trace changes, distinguish the semantics linguistic units).

Results. The content analysis aspect of narratives is an important tool for decision-making and strategy formation after the invasion of an aggressor country. The study of narratives allows us to identify the strengths and weaknesses of different approaches and methods and to formulate recommendations for success in further restoring and protecting territorial sovereignty. Presenting a true picture of the situation can change public perceptions and build support for countermeasures.

Conclusions. The prevalence of positivism in the domestic and foreign information field of Ukraine is complex and often depends on political interests and context. Positivism can be traced in media clichés and narratives, including the description of Ukraine as a strong adversary, a reliable partner, and a supporter of democratic values. Negativism is found in the transmission of anti-Russian narratives, in the portrayal of a terrorist country.

Key words: discourse, information war, media clichés, narratives.

1. Вступ

Україна переживає надзвичайно складний період власного державотворення, який відзначається не лише глибинними проблемами соціально-економічного розвитку, а й необхідністю протистояти зовнішній гібридній агресії з боку рф, що загрожує існуванню української незалежності. Чинити опір гібридній агресії рф – це складний та тривалий процес (Магда), який вимагає злагодженої дії всіх суб'єктів суспільства. Тільки шляхом об'єднання зусиль та мобілізації ресурсів можна осилити цю загрозу та забезпечити стабільне майбутнє для України.

Дезорієнтація мовця, якому стає важче адекватно розмежувати поняття за важливими в умовах конфлікту бінарними категоріями, може бути результатом впливу конфліктної ситуації на його сприйняття та мислення. Конфліктна ситуація, особливо якщо вона довготривала та насильницька, може спричинити емоційне напруження та втрату переконань у своїх судженнях. У таких умовах особі може бути складно розрізнити між *своїм і чужим, ворогом і захисником, добрим і поганим*. Вона може страждати від загального стану недовіри, почуття загрози та страху, що призводить до спотвореного сприйняття та оцінки ситуації. Така дезорієнтація може мати серйозні наслідки на спільне розуміння та комунікацію між людьми.

Критичне мислення, самоаналіз та пошук об'єктивної інформації можуть допомогти особі розуміти і адекватно оцінювати різноманітні погляди та погляди, які вселяються у неї у контексті конфлікту. Також важливо визначити особисті цінності та переконання, що дозволить особі зрозуміти, які поняття вона вважає важливими і що становить для неї основу для віднесення до свого чи чужого. Розмови з іншими людьми та обмін думками можуть також допомогти ускладнити свій погляд і зрозуміти різноплановість переконань. Крім того, у суспільстві існує неабияка відповідальність належним чином інформувати мовців про соціальну, політичну та економічну складність світу, щоб сприяти розумінню та адекватному сприйняттю різних поглядів та позицій. Дослідження сучасного дискурсу інформаційної війни, виявлення механізмів мовного впливу на когнітивну структуру мовця набуває нині актуальності.

Проблемам формування та реалізації політики національної безпеки України в сучасних умовах ведення інформаційних та гібридних війн, розробки та планування заходів інформаційної війни і забезпечення інформаційної безпеки присвячено наукові праці дослідників, а саме: О. Кирилюк (Кирилюк, 2021), В. Кульженко (Кульженко), Є. Магди (Магда), Л. Стрільчук (Стрільчук), Л. Шевцова (Шевцова). Важливим є встановлення мовних особливостей створення образу ворога та формування ідеологічних наративів.

Мета статті – визначити лінгвокогнітивні, психолінгвістичні аспекти сучасного дискурсу інформаційної війни. Поставлена мета зумовила розв'язання **завдань**: 1) обґрунтування доцільності використання термінів *інформаційна війна, дискурс інформаційної війни*; 2) удосконалення метамовної форми дефініції *інформаційна війна* як базового поняття сучасного дискурсу.

Достовірність отримання результатів і висновків забезпечило використання лінгвістичних методів: *функційно-стилістичного методу* (для виокремлення змістово-конструктивних елементів у структурі текстів інформаційної війни); *семантико-диференційного аналізу* (для простеження змін, розрізнення семантики мовних одиниць).

2. Прагматичні аспекти лінгвальних одиниць інформаційної війни

Збройна агресія РФ проти України відбулася у 2014 році. Зовсім не дивно, що розпочалася вона після того, як Україна почала наближатися до Європейського Союзу та НАТО. За цей час дискурс російсько-українського протистояння неодноразово ставав об'єктом дослідження українських та зарубіжних мовознавців. Увагу зосереджено на вивченні мовного інструментарію, за допомогою якого кожна зі сторін конфлікту не тільки висвітлює хід війни, але й намагається впливати на публічну думку, формувати своє бачення ситуації та переконувати у своїй правоті. Вдало використані лінгвальні одиниці (слова, фрази, терміни) можуть суттєво вплинути на суспільство, зокрема:

Зміна картини світу. Відповідно до того, як мова описує світ навколо нас, ми сприймаємо його. Висловлювання, що використовуються для опису об'єктів, подій або ідей, можуть впливати на сприйняття та розуміння суспільства про цей світ. Уведення нових термінів або слів може вказувати на відкриття нових концепцій або технологій і змінювати спосіб, яким ми бачимо світ. Із початком повномасштабного вторгнення найбільші мовники («1+1», «UA: Перший», «Рада», «ICTV», «СТБ» та «Україна 24») об'єдналися в спільний телемарафон «Єдині новини», щоб відкрито й оперативно озвучувати офіційну позицію держави. Перехід суспільства в стан щоденного моніторингу новин змінив не лише вибір способу комунікації, але й стиль спілкування на побутовому, особливо на державному рівні. Виокремлюємо такі наративи, як *«російська армія – армія бомжів та мародерів»*, *«друга армія світу»*: *«Їхні солдатики, на все, що вони спроможні, розікрали склад з українською військовою формою і перевзулися в наші берці. А ще вихваляються, що «друга армія світу»?!* Одним словом, *«бомжі» й «мародери»* («ППК»).

Зміна ціннісних орієнтирів. Мова також може впливати на наші цінності та переконання. Вдало використані риторична апеляція, наочні ілюстрації або злагоджені фрази можуть переконати аудиторію прийняти нові погляди або переглянути свої переконання. Політикам, активістам та медійним діячам вдається використовувати мову, щоб змінити ціннісні орієнтири суспільства та наслідувати прийняттю конкретних поглядів. Наратив *«президент росії – бункерний дід»* не лише принижує статус керівника країни, але й формує зневажливе ставлення до росії, бо все частіше назву країни-агресорки ЗМІ та представники влади різного рівня пишуть з малої літери (Кириленко, 2021): *«Загрався, закрався, зазнався. Це – бункерний дід. Він реально живе в своєму хворобливому світі, і його спіткає два варіанти: або лава підсудних в Гаазі, або безславна смерть десь в бункері на Алтай»* («1+1»); *«Демонструючи, що він не бункерний президент, Зеленський показує всім нам, що він лідер нації, який заслуговує довгострокової підтримки»* (BBC NEWS Україна).

Створення спільної ідентичності. Використання спільної мови, сленгу або кодів слів може посилити почуття об'єднання та налагодити стосунки між людьми. Мова може використовуватися для створення спільної ідентичності групи людей, що призводить до формування об'єднаної суспільної образу. Проте не всі наративи воєнного часу мають негативну тональність. Для піднесення бойового духу, підвищення рівня довіри населення до дій Збройних сил України та для позиціонування України на міжнародній арені існує і низка позитивних наративів: *«Україна переможе, а росія програє»* або його варіація *«Україна – непереможна країна»*: *«Росія програє і розпадеться, а Україна переможе»* (Народний Оглядач), *«Щасливий жити на одній землі з вами, незламними і непереможними у незалежній державі!»* (Олександр Старух), *«Ми прекрасний, сильний, сміливий, розумний, талановитий народ. Непереможний»* (Володимир Зеленський); *«Коли ми говоримо, що Україна має перемогти, це означає, що Росія має програти»* (Олександра Матвійчук); *«Україна непереможна. Українська хоробрість змінює світ»* (прем'єр-міністерка Литви Інґріда Шимоніте); *«Росія має програти у цій війні, а Україна має перемогти. І навіть у найтемніший час є надія... Україна переможе, а зло зазнає поразки»* (Главком).

Комунікативні ситуації передають важливий меседж – підняти дух українського суспільства. І тут першочергове значення має власне текст-розповідь про особливості життя в умовах війни, а ось ілюстративний матеріал відходить на другий план.

Отже, вдале використання лінгвальних одиниць може суттєво вплинути на суспільство, змінити його картину світу та ціннісні орієнтири.

3. Способи мовного впливу на суспільну думку

1. Мікроконтекст. Для правильного розуміння комунікативного значення висловлень необхідно враховувати деталі інформації про спікера, слухача, місце спілкування, контекстуальну ситуацію та інші чинники, які впливають на сприйняття повідомлення. Поширеним засобом впливу є *«прийом зв'язки»*. Полягає в штучному умонтуванні поняття в необхідний контекст (найчастіше в межах бінарної опозиції *позитивне – негативне*). Унаслідок асоціативної взаємодії мовних одиниць відбувається їхнє семне варіювання. Найзатребуванішим видом семного варіювання є *наведення семи*, яке полягає у внесенні контекстної семи, якої немає в системному значенні слова (Кириленко, 2021).

В інтерв'ю з Фабіо Белфатті, викладачем Вільнюського Університету наголошено, що російські коментатори на Заході вдаються до стереотипів щодо росії та її сусідів і застарілого колоніального мислення: *«Це расизм, згідно з яким є одні люди, одна нація – росіяни, може, ще поляки – а всі інші вважаються другим сортом, помилкою історії, а не реальними націями, які заслуговують на таку саму повагу, як і росіяни»* (сторінка «Голос Америки» 02.11.2014) протиставлення *росіянин – нормальний* наводить сему 'ненормальність' у значення слова *росіянин*. Отже, саме під впливом мікроконтексту відбувається варіювання семантичних ознак різних мовних одиниць з метою впливу на реципієнта.

2. Евфемізми. *«Спецоперація»*, а не *«війна»*, *«хлопок»*, а не *«вибух»*, *«перегрупування»*, а не *«відступ»*, *«жест доброї волі»*, а не *«втрата контролю над островом Зміїний»*; *«гуманітарний ракетний удар»*, *«ракети добра»* замість *тероризм* – усі ці та багато інших слів і словосполучень використовують російські пропагандистські медіа. Таке викривлення сенсів називають *«новомовою»*.

3. Трюїзми. Очевидні висловлювання. Тобто ті фрази, з якими будь-яка людина автоматично погодиться. Ці фрази застосовуються, щоб без напруги спричинити реакцію *«Так»*. Потім ви висловлюєте своє бажання. І оскільки партнер вже декілька раз погодився з вами, велика ймовірність, що він легко погодиться і з останнім висловлюванням. Використання фраз, що моделюють інформацію як безапеляційний факт. Це не є обмеженням свободи слова, якщо заміна термінів є добровільною. Маніпуляція юридичними концепціями (як-от, *історії про геноцид російськомовних в Україні, ілюзорне виконання «обов'язку захищати»*, *підміна війни розмитим поняттям спецоперації*), поширення неправдивої інформації щодо обставин і відповідальних за вчинення воєнних злочинів – усе це є частиною координованої російської дезінформаційної кампанії, яка орієнтована не лише на внутрішню, а і на зовнішню аудиторію (Кульженко). Зокрема, у повідомленні згадують очевидні факти, що допомагає викликати ствердну реакцію реципієнта, змусити його погодитися й з іншою поданою інформацією. Наприклад: *«змінилося все, хоч не всі ще це наразі усвідомлюють»*; *«російські солдати не тільки багато пили та грабували будинки та магазини, а й вбивали велику кількість мирних»*. Такі формулювання покликані, якщо не переконати одразу, то хоча б на первинному етапі посіяти сумніви.

4. Іллокуція заклику. Іллокутивний складник заклику може бути виражений неповними реченнями із семантикою спонукування та вказівкою напрямку дії або бажаного наслідку. Зазвичай гасла розташовують наприкінці звернення (іноді – на початку) з метою підкреслити головну ідею того, що повідомляють, або виражають кінцеву мету всього заклику (Лось, 2009: 72): *«Час єднатися!»*, *«Час прийшов – пора діяти!»*, *«Тільки народ має право вирішувати свою долю!»*, *«Харків – вільне місто!»*, *«Ніхто, окрім нас!»*, *«Нас багато і наша сила в наших руках! З нами правда!»*.

5. Концептуальна метафора. Зафіксовано метафори-репрезентанти концепту *війна* (*війна як діагностика партнерства; війна як гра; війна як лакмус; війна як домовленість; війна як спосіб наживи, війна як катастрофа; війна як внутрішнє переживання*): «Війна, як злива, змиє все чуже» (Голос України).

4. Висновки

Аналіз мовного впливу в сучасній комунікації після повномасштабного вторгнення країни-агресора, дозволив вивести два вектори модальності меседжів. Негативна семантика «російська армія – армія бомжів та мародерів», «друга армія світу», «президент росії – бункерний дід», «Вони обіцяли взяти Київ за три дні», «росія – країна терорист» зумовлює зневагу до ворога, висміює воєнну загрозу зі сторони росії. Ці наративи зазвичай супроводжуються не лише сторітелінгом, але й фотозображеннями, що є підтвердженням фактів воєнних злочинів. Позитивна семантика «Україна переможе, а росія програє» (і його варіанта «Україна – непереможна країна»), «Захід – партнер України та помічник», «Слава ЗСУ!», «Слава героям!», «Україна – єдина» працює на підсилення бойового духу, на поширення проукраїнських настроїв серед населення та на формування оновленої нації героїв, яким є чим пишатися всередині своєї країни.

Насамкінець акцентуємо увагу, що дешева й ефективна, а головне, практично безвідмовна інформаційна зброя має значно ширший спектр застосування, аніж будь-яка інша зброя. В інформаційних атаках об'єктом враження стають свідомість і воля суспільства, що піддається агресії, а тому надзвичайно важливо мати в арсеналі засоби протидії – медіаграмотне, стійке до інформаційних атак суспільство (Стрільчук).

Перспективою в дослідженні цієї теми є дослідження інших аспектів поняття дискурсу інформаційної війни та простеження змін у конструюванні медійного простору в діахронії або синхронії.

Література:

1. Кирилюк О. Мовні засоби сугестивного впливу на реципієнта в дискурсі інформаційної війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 32 (71) № 4 Ч. 1 2021 С. 24–28.
2. Кульженко В. Новомова: як російська пропаганда намагається конструювати реальність росіян і деморалізувати українців за допомогою слів. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/31087/2023-01-30-povomova-yak-rosiyska-propaganda-namagaietsya-konstruyuvaty-realnist-rosiyan-i-demoralizuvaty-ukraintsiv-za-dopomogoyu-sliv/>
3. Лось О. Заклик як прагмалінгвістична складова агітаційного впливу в політичному дискурсі. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Філологія. Мовознавство*. 2009. Т. 105. Вип. 92. С. 72–73.
4. Магда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти. URL: <http://docs.google.com/viewerng/viewer?url>
5. Стрільчук Л. Інформаційна війна як складова сучасних гібридних воєн (на прикладі Грузії та України). URL: <http://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/436>
6. Шевцова Л. Без України Росія – «недоімперія», а то й не імперія зовсім. URL: <http://ukrainian.voanews.com/content/shevtsova-russia-ukraine/293947/html>
7. Seuren P. A. M. *Language in Cognition*. Oxford: Oxford University Press, 2009. 388 p
8. Turnbull W. *Language in Action. Psychological Models of Conversation*. Hove; New York: Taylor & Francis Group, 2003. 249 p.
9. Tsarova I. Russian-Ukrainian War (2014–2022): words that have acquired new meanings. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects* : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. P. 804–812.

References:

1. Kyryliuk, O. (2021). *Movni zasoby suhestyvnoho vplyvu na retsypiienta v dyskursi informatsiinoi viiny. [Linguistic means of suggestive influence on the recipient in the discourse information war]*. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka*. Tom 32 (71) № 4 Ch. 1. S. 24–28. [in Ukrainian].

2. Kulzhenko, V. Novomova: yak rosiiska propahanda namahaietsia konstruiuvaty realnist rosiian i demoralizuvaty ukraintsiv za dopomohoiu sliv. [Novomov: how Russian propaganda tries to construct the reality of Russians and demoralize Ukrainians with the help of words]. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/31087/2023-01-30> [in Ukrainian].
3. Los, O. (2009). Zaklyk yak prahmalinhvistychna skladova ahitatsiinoho vplyvu v politychnomu dyskursi. [Appeal as a pragmalinguistic component of campaign influence in political discourse]. Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Seriya: Filolohiia. Movoznavstvo. T. 105. Vyp. 92. S. 72–73. [in Ukrainian].
4. Mahda, Ye. Hibrydna viina: vyzhyty i peremohty. [Hybrid war : survive and win]. URL: <http://docs.google.com/viewerng/viewer?ur> [in Ukrainian].
5. Strilchuk, L. Informatsiina viina yak skladova suchasnykh hibrydnykh voien (na prykladi Hruzii ta Ukrainy). [Information war as a component of modern hybrid wars (on the example of Georgia and Ukraine)]. URL: <http://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/436> [in Ukrainian].
6. Shevtsova, L. Bez Ukrainy Rosiia – «nedoimperii», a to y ne imperiia zovsim. [Without Ukraine, Russia is a sub-empire, or even not an empire at all]. URL: <http://ukrainian.voanews.com/content/shevtsova> [in Ukrainian].
7. Seuren, P. (2009). Language in Cognition. Oxford: Oxford University Press. 388 p.
8. Turnbull, W. (2003). Language in Action. Psychological Models of Conversation. Hove; New York: Taylor & Francis Group,. 249 p.
9. Tsarova, I. (2022). Russian-Ukrainian War (2014–2022): words that have acquired new meanings. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects* : Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. P. 804–812. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.11.2023
The article was received 16 November 2023